

MARIA WICHOWA
(Uniwersytet Łódzki, Łódź)

RECENZJA KSIĄŻKI ZBIGNIEWA GRUSZKI
„PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY”. MONOGRAFIA,
ŁÓDŹ–WARSZAWA 2012

Polska nauka o książce wzbogaciła się o znakomitą publikację. Mianowicie dr Z. Gruszka z Katedry Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Łódzkiego przygotował obszerną monografię o wielkiej wartości merytorycznej i zastosował w niej nienaganną metodologię badań, zaprezentował bardzo dojrzały i sprawny warsztat uczonego. Autor książki wypełnił dotkliwą lukę w wiedzy o „Przeglądzie Bibliotecznym”, który to periodyk był omawiany dotychczas sporadycznie, w drobnych pracach o charakterze przyczynkarskim, publikowanych najczęściej z okazji kolejnych rocznic pisma. Jako cel badań postawił sobie pełne i wyczerpujące opracowanie całych dziejów kwartalnika, kolejnych etapów jego egzystencji w środowisku odbiorców, osadzenie omawianych zagadnień w szerokim kontekście historycznym i kulturowym.

Doktor Gruszka przebadał „Przegląd Biblioteczny” wieloaspektowo. Opisał dzieje i rozwój tego czasopisma w kolejnych formach jego egzystencji, to znaczy w latach 1908–1909 (okres warszawski), jego krakowską kontynuację w latach 1927–1939, w okresie Polski Ludowej i najnowszą historię periodyku po okresie transformacji ustrojowej. W trakcie badania historii „Przeglądu” omawiał problematykę przedstawianą na jego łamach, szczegółowo analizując zawartość w sposób bardzo profesjonalny, logicznie, rzeczowo realizując cele badawcze. Wykazał, że mimo przerwy w ukazywaniu się pierwszego czasopisma bibliotekarskiego istnieje ciągłość tego periodyku, że była to zamierzona przez redaktorów kontynuacja. Autor opracował całość dziejów „Przeglądu” i jednocześnie kładł nacisk na pokazanie ewolucji pisma. Interesowały go wszystkie kwestie, które wyłoniły się w czasie prowadzenia badań źródłowych. Szczegółowo analizował zawartość merytoryczną pisma, organizację pracy redakcyjnej, czynności edytorskie związane z przygotowaniem materiału do druku, formę graficzną periodyku, nakład i częstotliwość jego ukazywania się, układ materiału. Wyniki swych badań osadził w szerokim kontekście historycznokulturowym. Pokazywał, jak rozwojowi i swoistym przeobrażeniom kwartalnika towarzyszyły zmiany w kształtowaniu się i funkcjonowa-

niu polskiego bibliotekarstwa i bibliologii. Brał także po uwagę doskonalenie się pracy redakcyjnej i wydawniczej.

Praca badawcza dr. Gruszki jest oparta na solidnie zgromadzonym materiale archiwalnym. Zostały wykorzystane wszystkie dostępne dokumenty, na przykład związane z założeniem pisma, kosztorysy druku, korespondencja redaktorów, listy redakcji ilustrujące ważne wydarzenia z dziejów pisma, choćby te związane z podjęciem współpracy z innymi periodykami naukowymi o podobnym profilu, pisma służbowe w sprawie zmiany polityki wydawniczej, porozumienie o przejęciu przez Bibliotekę Narodową materiałów archiwalnych odnoszących się do „Przeglądu” i wiele innych. Autor monografii dotarł do źródeł dotychczas niezagospodarowanych badawczo lub niewystarczająco przeanalizowanych przez jego poprzedników. Książka jest odkrywczą, zawiera omówienie wielu faktów z dziejów „Przeglądu” do tej pory nieznanych lub ich reinterpretację. Podczas opracowywania materiałów źródłowych badacz zdobył ogromną wiedzę, dlatego zamieścił w swojej pracy mnóstwo ważnych informacji wydobytych z przebadanych dokumentów, trafnie zinterpretowanych. Śledził na łamach „Przeglądu” powstawanie wiedzy o książce, tworzenie systemu bibliotek, notował i komentował ważne fakty z życia naukowego bibliologów okresu przedwojennego i powojennego, na przykład te związane z założeniem pisma, kosztorysy druku, korespondencję redaktorów, listy redakcji ilustrujące przykładowo podjęcie współpracy z innymi pismami naukowymi o podobnym profilu, a także pisma służbowe w sprawie zmiany taktyki wydawniczej, porozumienia o przejęciu materiałów archiwalnych odnoszących się do „Przeglądu”.

Ogólna wiedza autora książki jest bardzo rozległa, wydobyte ze źródeł historycznych fakty umieszcza on w kontekście historycznym i kulturowym. Erudycja ta jest wynikiem zarówno skrupulatności badawczej dr. Gruszki, jak i jego szerokich horyzontów humanistycznych. Praca jest bardzo bogata pod względem faktograficznym. Autor monografii „Przeglądu” zaprezentował dojrzały warsztat bibliologiczny, metody badawcze odpowiednio dobrał do analizowanego materiału. Na podkreślenie i docenienie zasługuje nienagannie przemyślana koncepcja książki, konsekwentne przestrzeganie zasad przyjętej kompozycji, żelazna dyscyplina naukowa.

Monografia jest pracą obszerną, składa się z 5 rozdziałów, pokazujących kolejne etapy egzystencji pisma oraz zakończenia zawierającego ocenę zawartości i społecznego odbioru periodyku.

W rozdziale pierwszym na podstawie materiałów archiwalnych autor omówił powstanie „Przeglądu”, przedstawił jego charakterystykę, częstotliwość ukazywania się pisma oraz analizę zawartości. Pod tym pojęciem kryje się bogaty zestaw zagadnień, a mianowicie: tematyka bibliologiczna na łamach „Przeglądu”, bibliotekoznawstwo i bibliotekarstwo, drukarstwo i księgarstwo, teoria i praktyka bibliografii, artykuły historycznoliterackie, nekrologi i wspomnienia pośmiertne, listy do redakcji, recenzje i sprawozdania. Monografista badał także reklamę i ogłoszenia, badał formę i szatę graficzną, a także przyczyny zawieszenia ukazywania się periodyku. W rozdziale następnym pisał o krakowskim etapie egzystencji periodyku. Nowy materiał badawczy skłonił monogra-

fistę do przyjęcia nieco innych kryteriów opisu i analizy. Dominuje rzeczowy wywód bez dygresji zakłócających zasadniczą myśl dyskursu.

W rozdziale drugim dr Gruszka przedstawił dzieje „Przeglądu Bibliotecznego” w drugim etapie istnienia, tak zwanym okresie krakowskim, czyli do wybuchu II wojny światowej. Pokróćce omówiony został w tym segmencie związek periodyku z „Przeglądem” drukowanym w latach 1908–1909. Autor zajmuje się również kwestiami *stricte* przyziemnymi, jak cena i cechy fizyczne pisma, omawia także szatę graficzną „Przeglądu”. Od tych „lekkich” zagadnień dr Gruszka przechodzi do informacji już strategicznych, jak problematyka bibliotekarska na łamach periodyku czy bieżąca działalność bibliotek w Polsce opisywana w „Przeglądzie Bibliotecznym”. W dalszej części wywodu pochyła się nad losami redaktorów podczas II wojny światowej.

Rozdział trzeci „*Przegląd Biblioteczny*” w okresie Polski Ludowej potraktowany jest przez dr. Gruszkę szeroko. Mianowicie zwraca on uwagę na uwarunkowania historyczne, które wpłynęły, a właściwie zdecydowały o kształcie periodyku przez dekady powojenne. Jak słusznie autor punktuje, Polska wraz z końcem II wojny światowej utraciła kilka ważnych ośrodków życia kulturalnego – z Lwowem, Grodnem i Wilnem na czele. Autor zwraca uwagę, jak w trudnej powojennej rzeczywistości z wielką pasją, ale i w wielkim trudzie, redakcja „Przeglądu” zostaje reaktywowana. W dalszej części wywodu dr Gruszka wykazuje trud wydawniczy redaktorów, którzy dbali o wysoki poziom wydawnictwa i sprzyjali szerzeniu polskiej myśli bibliotekarskiej.

Czwarty segment rozprawy traktuje o potransformacyjnej historii pisma. „Przegląd Biblioteczny” po 1989 roku kontynuował swą działalność. W 1990 roku redaktorem naczelnym została Barbara Sordylowa, następnie Maria Lenartowicz, później Barbara Sosińska-Kalata. Autor szczegółowo opisał i zilustrował na wykresach statystyki wydawnicze „Przeglądu”, liczbę drukowanych w nim artykułów w poszczególnych latach. Wartościowe konstatacje znajdują się w podrozdziale 4.6 *Prognozy i kierunki rozwoju periodyku*. Autor rozprawy wylicza w tymże podrozdziale wszelkie działania, które stawiają periodyk ten wśród najlepszych w reprezentowanej przez niego dziedzinie. Następnie odnajduje pewne zagrożenia oraz szanse, które mogą wpłynąć na rozwój „Przeglądu Bibliotecznego”. Do tego celu Autor zastosował powszechnie znaną i cioną metodę badań heurystycznych SWOT, stosowaną we wszystkich polach działania strategicznego.

Rozdział piąty zawiera wyniki nowoczesnych badań społecznego odbioru „Przeglądu Bibliotecznego” i oceny periodyku przez czytelników. Dostarczyły one materiału, na podstawie którego Autor monografii określił kondycję czasopisma, wskazał zalety i słabe strony periodyku, pokazał, co jest w nim atrakcyjne z punktu widzenia bibliotekarzy i bibliologów oraz co należy udoskonalić, aby pismo uzyskało szersze grono czytelników i utrzymało wysoki poziom merytoryczny. Badanie miało charakter ankietowy, prowadzone było drogą internetową. Przyjęte założenia i stosowane narzędzia badawcze są dowodem bardzo dojrzałego i sprawnego warsztatu naukowego Zbigniewa Gruszki. Analiza zebranego materiału jest wnikliwa i wszechstronna oraz bardzo rzetelna i kompetentna. Książka jest nienaganna pod względem metodologicznym.

Bibliografia została zestawiona bardzo kompetentnie i przejrzysto, z podziałem na źródła publikowane, niepublikowane oraz zasoby elektroniczne, a w tych ramach obowiązuje jeszcze dodatkowa klasyfikacja porządkująca ten ogromny materiał i ułatwiająca szybką orientację. Z troską o wygodę czytelnika dr Gruszka opracował 2 indeksy: indeks autorów drukujących na łamach „Przeglądu Bibliotecznego” (zawierający również informację o roku ich aktywności twórczej) oraz tradycyjny indeks osobowy. Autor monografii wyposażył swą książkę w dużą ilość ważnych ilustracji, obrazujących przeważnie fotokopie dokumentów, wzbogacających wartość merytoryczną publikacji.

Drobnym mankamentem książki Zbigniewa Gruszki jest zbyt zwięzłe potraktowanie przez badacza funkcjonowania periodyku po roku 1989. Charakterystyka pisma działającego po wskazanym terminie wydaje się być sporządzona w trybie nieco przyspieszonym, ogranicza się ona do przeglądu najważniejszych wydarzeń z dziejów periodyku w czasach najnowszych. Brakuje wnikliwej oceny prac redakcji, działającej pod kierunkiem Barbary Sordylowej, Marii Lenartowicz i Barbary Sosińskiej-Kalaty. Autor monografii nie poświęcił wystarczająco dużo uwagi zmianie na stanowisku redaktora i trudnościom wydawniczym, które pismo przeżywało w roku 2004. Przeprowadził wywiady jedynie z dwoma redaktorami, a to zbyt mały materiał, aby opracować pełną charakterystykę „Przeglądu”, występujących w tym czasie problemów redakcyjnych i edytorskich. Szkoda, że monografista nie pogłębił tych badań, nie dotarł do zastępców redaktorów naczelnych czy też członków rady redakcyjnej pisma. Wówczas ten krótki okres działalności omawianego periodyku byłby szczegółowo opracowany, opis całości byłby pełny i do końca wyczerpujący.

Monografia Zbigniewa Gruszki jest pracą bardzo wartościową, stanowiącą ważny wkład w rozwój polskiej nauki o książce. Młody bibliolog zaprezentował się jako znakomity erudyta, rzetelny interpretator analizowanego materiału, humanista o szerokich horyzontach, badacz z łatwością prowadzący studia interdyscyplinarne (historia literatury, historia kultury, nauka o książce) i wreszcie uczony z pasją opracowujący obfity materiał i zgłębiający wszelkie niuanse oraz zawłości na drodze do prawdy i rzetelnie realizujący postawione sobie cele.

SŁOWA KLUCZOWE:

recenzja, Zbigniew Gruszka, Przegląd Biblioteczny, monografia

KEYWORDS:

review, Zbigniew Gruszka, “Przegląd Biblioteczny”, monograph